

VZŤAH EKONÓMIE A PRÁVA, S DÔRAZOM NA VLASTNÍCTVO, PRE SLOBODNÚ SPOLOČNOSŤ

„Existuje viac ako iba analógia medzi trhovou ekonomikou a decentralizovane tvoreným právom právnikov, rovnako ako existuje viac ako analógia medzi plánovanou ekonomikou a legislatívou.“ (Leoni, 2007, s. 15)

I. Východiská

I.1 Rámcový pohľad na deformácie v súčasnosti

Ekonómia a právo dnes:

- relatívne oddelené a autonómne dve spoločenské vedné disciplíny
- spoločný technokratický a čoraz viac sociálno-inžiniersky prístup (s dôrazom na „techniku“):
 - matematizácia ekonómie - snaha ekonómie o vyrovnanie sa s prírodnými vedami (scientizmus),
 - právny pozitivismus a rastúca úloha zákonodarstva (právo ako súbor ad hoc rozhodnutí, právo ako mocenský nástroj)
- vzdľaľujúce sa svojmu účelu a menej sa venujúce podstatným otázkam ľudského (každodenného) konania
- nástrojmi v rukách politikov (nástrojmi moci), sledujúce požiadavky záujmových skupín.

I.2 Východiská prepojeností

Spoločné metodologické a teoretické východiská a princípy ekonómie a práva:

1. *spoločný základ*: východisko (zdroj): vlastníctvo a osobitne vzácnosť: z nej plynúca nevyhnutnosť voľby (*ekonómia*) a nevyhnutnosť konfliktov a predchádzania a riešenia konfliktov/sporov medzi ľuďmi (*právo*),
2. *spoločný menovateľ / predmet skúmania*: človek a jeho konanie a správanie
3. *spoločné princípy*: rešpekt k životu, vlastníctvu a vlastníckemu právu, (zmluvnej) slobode s dodržiavaním princípu *univerzálnosti* a iné.

„...základné princípy právneho systému sú nemenné.. obzvlášť obmedzíme našu pozornosť na základné princípy práva majetkového, zmluvného a trestného.. Podstata problémov podvodov a donucovaní je nadčasová, i keď môže neustále dochádzať k zmenám techník ich realizovania.,, (Richard Epstein)¹

¹ Epstein, 1980, s. 254-256 (prevzaté z Šíma, 2004, s. 9).

4. *spoločný cieľ a zameranie*: vytvárať pravidlá konania a správania, ktoré vedú k slobodnej, mierovej a prosperujúcej spoločnosti
5. *teoretické východiská* (rímske právo, prirodzené právo, zvykové právo, klasická ekonomická škola, harmonizmus, rakúska škola, chicagská škola, Law&Economics, nová inštitucionálna ekonómia / teória vlastníckych práv, teória verejnej voľby)²

II. Vymedzenie základných pojmov

Sloboda: absencia donucovania, teda neexistencia nevyprovokovanej agresie (nevyprovokovaného násillia)

- právo nebyť obeťou nevyprovokovanej agresie, resp. povinnosť nedopustiť sa jej³

Pravidlá

- súbor ne/formálnych a ne/zámerných vzorcov konaní ľudí – zákazov a noriem ktoré ľudia vo veľkej spoločnosti nasledujú
- pravidlá ako súčasť spontánneho poriadku (*spontaneous order*): nezámerné, neúčelové a dobrovoľne nasledované, selekciou tisícročiami vyvinuté (*kosmos*)⁴
- príklady spontánne vzniknutých pravidiel (uvádzaných napríklad Friedrichom Hayekom): jazyk, trh, morálka, skratka cez lúku, právo (v chápaní *nomos*)⁵,..
- pravidlá vo vzťahu k slobode: negatívne, univerzálne, formálne a abstraktné pravidlá.

Vlastníctvo a (legitímne) vlastnícke právo

- vlastníctvo: všetko, čo patrí výlučne človeku (lat. *suum*), resp. nad čím má plnú moc, vr. jeho života a slobody (definícia vlastníctva v západnom ponímaní, prepájajúca tento pojem filozoficky so slobodou)⁶
- vlastníctvo - totálna moc človeka nad niečím vzácnym, zvyčajne nad vecou
- vlastníctvo seba samého (*self-ownership*), tým aj života a majetku človeka: kľúčový a (podľa niektorých filozofických a ekonomických smerov)⁷ absolútny ekonomický a etický princíp, garantujúci autonómiu a integritu ľudských jedincov a ich nenásilné a slobodné spolunažívanie v spoločnosti
- vlastníctvo seba ako inherentná súčasť ľudského bytia v spoločnosti predstavuje nielen vlastníctvo tela, ale aj plodov svojej práce a inak legitímne nadobudnutého majetku
- predpoklad pre vymedzenie hraníc slobodnej voľby ľudského konania jednotlivca voči ostatným v spoločnosti, sprehradňuje vzťahy v ekonomických činnostiach, tým znamená aj zodpovednosť

² Zhrnuté sú iba smery ekonomických a právnych škôl, ktoré zdôrazňujú určité prepojenie ekonomického a právneho prístupu.

³ Hayek (1994) a Joch (2000).

⁴ Hayek, 1994, zv. 1, kap. II.

⁵ Hayek, 1994, zv. 1, kap. V.

⁶ Pipes, 2008, s. 19.

⁷ Jednoznačných zástancov absolutizovania vlastníctva a vlastníckeho práva nájdeme napríklad medzi predstaviteľmi filozofie prirodzeného práva, rakúskej economickej školy a novej inštitucionálnej ekonómie.

Vlastnícke právo

- pre slobodnú spoločnosť je podstatné vlastnícke právo, vyjadrujúce výlučného majiteľa a vzťah medzi ním a inými ľuďmi s ohľadom na vzácné statky,⁸ a to v chápaní ako legitímne vlastnícke právo (vlastníctvo, ktoré je nadobudnuté bez obmedzenia slobody ostatných, napríklad prvotným privlastnením (nikým nevlastneného majetku), vlastnou činnosťou, darom, zdedením alebo iným dobrovoľným získaním, nie vynucovaním od iných ľudí)
 - výlučnosť práva – právo držby, nakladania, užívania, predaja a zbavenia sa vlastneného ekonomického statku – potreba deklarovať - úloha ohraničenia vlastníctva v prípade nehnuteľného majetku (ako pôda)
- rešpektovanie a dodržiavanie legitímneho vlastníckeho práva je hlavným predpokladom slobody v ľudskej spoločnosti
- kľúčový ekonomický a etický princíp pre fungovanie trhu a tiež pre osobnú slobodu je súkromné vlastníctvo a legitímne vlastnícke právo, ako aj nedotknuteľnosť, rešpektovanie a ochrana vlastníctva, zmluvnej slobody a dodržiavania zmlúv iných dohôd.

Právo (law)⁹

- súbor všeobecných (univerzálnych) pravidiel správania sa jednotlivcov v spoločnosti, ktoré sú vynutiteľné
- súbor individuálnych práv na legitímnu ochranu (života, integrity, dôstojnosti,...), resp. súbor povinností dodržiavať legitímne práva (života, integrity, dôstojnosti,...) iných

Zákon [právo] je spoločenská organizácia nárokov jednotlivca na jeho legitímnu ochranu (Bastiat, 2007, s. 292)
- primárny zmysel práva – vymedziť hranice (mantinely) slobody a slušného správania – vytýčením hraníc zabrániť, aby sa konania jednotlivcov navzájom narušovali

Hayekov prístup k právu:¹⁰

- odvíjajú sa od definovaných pravidiel vo vzťahu k slobode (abstraktné, univerzálne, negatívne pravidlá), ktorých súčasťou sú:
 - pravidlo dodržiavania súkromného vlastníctva,
 - pravidlo dodržiavania transferu (presunu) vlastníctva dohodou (dobrovoľnosť) a
 - pravidlo plnenia zmlúv a iných záväzkov (zodpovednosť): rešpekt konceptu zmluvnosti
 - kauzálny vzťah medzi dodržiavaním pravidiel správneho chovania (ktoré sú podľa Hayeka pravým obsahom práva) a poriadkom slobodnej spoločnosti
 - osobitne ako súčasť spontánneho poriadku - abstraktné negatívne pravidlá garantujúce slobodu
- „Právo v zmysle vynutiteľných pravidiel správania je rovnako staré ako spoločnosť a „iba dodržiavanie spoločných pravidiel umožňuje mierovú existenciu jednotlivcov v slobodnej spoločnosti.“ (Hayek, 1994, s. 74)*
- vydefinoval dva normatívne právne systémy: *nomos* vs. *thesis*

⁸ Munzer, 1990, s. 17 (prevzaté z Pipes, 2008, s. 19).

⁹ Niekedy prekladané pojmom „zákon“.

¹⁰ Viac v Hayek (1994).

NOMOS (koordinačné právo) - právo v súlade s princípmi slobodnej a mierovej spoločnosti

- „právo právnikov“ – súbor noriem správania sa slobodných ľudí
- právo slobody – najmä zvykové a sudcovské právo / osobitná úloha sudcu
- spontánne vzniknuté (ľudia si spontánne v skupine vytvárajú určité pravidlá, ktoré im pomáhajú koexistovať)
- zmysel nomos: aby právny poriadok garantoval pravidlá pre fungovanie trhu, ochranu osobnosti, dôstojnosť, česť, majetok a život
- odvodzuje z metodického individualizmu a kultúrneho evolucionizmu
- pravidlá podľa precedensu a zvyklostí: rímske právo, (anglické) zvykové právo (*common law*), panstvo práva (*rule of law*), prirodzené (resp. meta) právo

THESIS (právo organizácie)

- účelovo tvorené (pozitívne) právo - zákonodarstvo, legislatíva, súbor organizačných predpisov, smerníc, organizačné príkazy moci (rozhodnutia štátnych orgánov)
- zámerné, pravidlá organizácie (právny pozitivizmus)

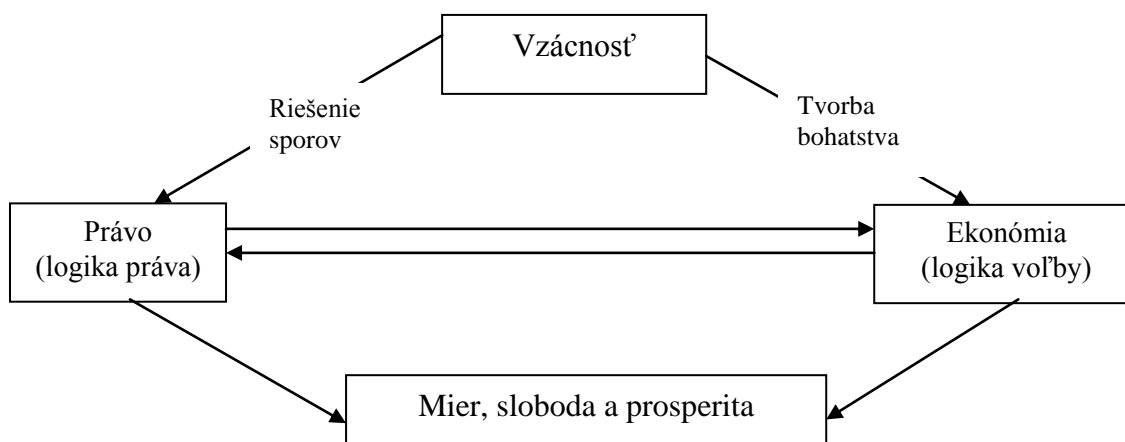
III. Metodologické vymedzenie vzťahu ekonómie a práva

- v nadväznosti na spoločné východisko (vzácnosť) a cieľové zameranie na pravidlá konania a správania, ktoré povedú k slobodnej a prosperujúcej spoločnosti (schéma 1)

Vzťah ekonómie a práva:

- metodicky sa dopĺňajúci: ako sa najefektívnejšie dostať k cieľu a ako sa tvorí bohatstvo (ekonómia) a ako účinne predchádzať a riešiť konflikty medzi ľuďmi (právo)
- synergický, dopĺňajúci sa (napr. právne garancie fungovania trhového systému)
- vzájomne sa podmieňujúci sa: napr. právo slúži ekonómii na udržiavanie vlastníckeho práva a zmluvných vzťahov pre fungovanie trhu a ekonomická kalkulácia smerujúca k maximalizácii úžitku pomáha právu
- prepojenie v ekonomickej teórii (napríklad *Coaseho teorém*)¹¹.

Schéma 1

Zdroj: Šíma (2004), úpravy autor.

¹¹ Coase (1960). Coaseho teorému sa pozornosť venuje v rámci 7. semináru AKE 2015.

Literatúra

- BASTIAT, F. (2007): *Zákon* [spolu s LEONI, B.: *Právo a svoboda*]. Praha. Liberální institut.
- COASE, R. (1960): „The Problem of Social Cost“. *Journal of Law and Economics*, Vol. 3. (Oct., 1960), s. 1-44.
- EPSTEIN, R. (1980): „The Static Conception of the Common Law“, *Journal of Legal Studies*, vol IX, no. 2, March 1980, s. 254-256.
- HAYEK, F. A. (1994): *Právo, zákonodarství a svoboda*. 1. vydanie. Praha, Academia.
- JOCH, R.: „Kritika konceptu donucení a odůvodnění svobody.“ In: SCHWARTZ, J.: *Hayek semper vivus*. Praha, Liberální institut, s. 96 – 106.
- LEONI, B. (2007): *Právo a svoboda* [spolu s BASTIAT, F.: *Zákon*]. Praha. Liberální institut.
- MUNZER, S. (1990): *A Theory of Property*, Cambridge 1990, s. 17.
- PIPES, R. (2008): *Vlastnictví a svoboda*. Praha. Argo.
- ŠÍMA, J. (2004): *Ekonomie a právo*. Vysoká škola ekonomická v Praze. Praha. Nakladatelství Oeconomica.

Internetové stránky, například:

<http://www.becker-posner-blog.com/>

<http://www.ake.institute.sk>

<http://lawecon.lp.findlaw.com/>

<http://www.leblog.cz/>

<http://www.libinst.cz>